

ЎТМИШГА НАЗАР

4 - МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 4

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE - 4

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

1. Доно Зияева ЭРОН САФАРНОМАЛАРИ ВА МЕМУАР АСАРЛАРИ ТАРИХИЙ МАНБА СИФАТИДА.....	6
2. Санобар Шадманова ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИ ВА ТИПОЛОГИЯСИ (1917-1941 ЙИЛЛАР).....	13
3. Надира Маҳкамова ЎРТА ОСИЁ МИЛЛИЙ-ҲУДУДИЙ ЧЕГАРАЛАНИШ МАСАЛАСИНИНГ СОВЕТ ДАВРИ АДАБИЁТЛАРИДА АКС ЭТИШИ.....	20
4. Қаҳрамон Алманов ИЛК ЎРТА АСРЛАР УСТРУШОНА ТАНГАЛАРИ.....	29
5. Шахноза Абдурахимова 1985-1991 ЙИЛЛАРДАГИ АҲОЛИ МУРОЖААТЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИНГ АКС ЭТИШИ.....	39
6. Zebiniso Axmedova OLIMLARNING AHMAD DONUSH IJODI VA FAOLIYATIGA QARASHLARI.....	47
7. Гулчеҳра Аҳмедова СУРХОНДАРЁ БАҲШИЛАРИ.....	54
8. Komiljon Arziyev SHIMOLIY-BAQTRIYA MOZOR-QO`RG`ONLAR O`RGANILISH TARIXI (eramizdan avvalgi II asrlar oxiri va eramizning III asrlariga).....	59
9. Мансур Бойсариев ДИАСПОРА ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАР КЕСИМИДА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	65
10. Шерзод Баҳранов РОССИЯНИНГ ЎРТА ОСИЁ БИЛАН ҚЎҚОН ОРКАЛИ ОЛИБ БОРГАН ЧОЙ САВДОСИ ТАРИХИДАН (XIX-аср охири ва XX-аср бошларида).....	74
11. Феруза Бобожонова БУХОРО АМИРЛИГИДАГИ МАДРАСАЛАРНИНГ ҚУРИЛИШИ, МОДДИЙ-ХЎЖАЛИК ТАЪМИНОТИ ВА ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	80
12. Назокат Бозорова СУРХОНДАРЁЛИКЛАРНИНГ ФРОНТ ВА ФРОНТ ОРТИДАГИ ЖАСОРАТИ.....	94
13. Шербек Ёдгоров МИСРДАГИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МУАММОЛАРНИНГ ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА РАДИКАЛИЗМНИНГ ЁЙИЛИШИГА ТАЪСИРИ.....	100
14. Бехзод Исабеков СУЮРЛИТЕПА ЁДГОРЛИГИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР.....	108

15. Дилфуза Исмоилова, Нор Бердиев XIX АСР ОХИРИ - XX АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА КОНЧИЛИК ВА МЕТАЛЛУРГИЯ ТАРИХИДАН.....	113
16. Фарходжон Исматуллаев ЕВРОПА ИТТИФОҚИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК – ЎЗБЕКИСТОН ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ СИФАТИДА.....	121
17. Руфина Каюмова ЎЗБЕК ЖАНГЧИЛАРИНИНГ ЖАСОРАТЛАРИ УРУШ ДАВРИ ХАТЛАРИ САТРАЛАРИДА.....	129
18. Oybek Klichev, Nishona Hasanova SITORAI MOXI XOSA MUZEYI BINOLARINING TUZILISHI.....	135
19. Хушнудбек Мамадалиев ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА “ЯНГИ ШАҲАР” ЛАРНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА УЛАРДАГИ ЎЗГАРИШЛАР.....	141
20. Erkinjon Maxmudov BXSR HUKUMATINING VAQF MULKLARIGA BO’LGAN MUNOSABATI.....	152
21. Темур Мўминов ИБРОҲИМ МЎМИНОВ ПОРТРЕТИГА ЧИЗГИЛАР.....	157
22. Ғайратхон Мухтаров ЧОТҚОЛ ТОҒ ТИЗМАСИ ПЕТРОГЛИФЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	166
23. Жамшид Перемкулов СОВЕТ ДАВРИДА САНОАТ ШАҲАРЛАРИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ СИЁСАТИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ (ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА).....	173
24. Зафар Раҳманов ЧУСТ ЎТРОҚ ДЕҲҚОНЧИЛИК МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ВОҲА ЖОЙЛАШУВ ТИЗИМИНИНГ БОШЛАНИШИ.....	183
25. Элёр Раҳмонов ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ВА ЁШ ОИЛАЛАРНИ ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯЛАШ ЖАРАЁНИ.....	191
26. Зокир Рустамов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН, ТУРКИЯ ВА ЭРОНДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ИЖТИМОИЙ-МАДАНИЙ ИСЛОҲОТЛАР.....	199
27. Azamat Sanakulov MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY JARAYONLARDAGI XALQ DIPLOMATIYASINING AHAMIYATI VA O’RNI.....	205
28. Нодир Сафаров РОССИЯ-БУХОРО АЛОҚАЛАРИНИНГ ХОРИЖИЙ ТАРИХШУНОСЛИГИ ТАҲЛИЛИ.....	213

29. Анора Тоғаева ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ: АҲВОЛИ ВА МУАММОЛАРИ (1950-1980 йиллар).....	219
30. Фарход Усманов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДА БОЛАЛАР ҚАРОВСИЗЛИГИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	226
31. Икромжон Умаров БАДАШ – КЎҲИТАНГТОҒ ҚИШЛОҚЛАРИ АҲОЛИСИНИНГ ҚАДИМИЙ МУСИҚИЙ САНЪАТИ.....	238
32. Гулнора Фарманова Н.И.ВЕСЕЛОВСКИЙ ВА УНИНГ АФРОСИЁБДАГИ АРХЕОЛОГИК ИШЛАРИ (АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИНИНГ БИРЛАШИШ ТЎҒРИСИДА).....	245
33. Madina Chorieva XX-XXI ASRLAR TARIXSHINOSLIGIDA SO'NGGI MANGIT AMIR SAYID OLIMXON.....	250
34. Шахло Хусанова БУЮК ИПАК ЙЎЛИДАГИ МИНГТЕПА ШАҲРИ.....	255
35. Фурқат Тошбоев, Наргиза Каримова УСТРУШОНАНИНГ ҚАДИМГИ ШАҲАРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИ САВДОСИДАГИ ЎРНИ.....	261

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Анора Зайниддиновна Тогаева,
тарих фанлари номзоди
ЎЗР ФА Тарих институти
anora.togaeva@mail.ru

ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ: АҲВОЛИ ВА МУАММОЛАРИ (1950-1980 йиллар)

For citation: Anora Z. Togaeva, HEALTH SYSTEM IN THE CITIES OF UZBEKISTAN: STATUS AND ISSUES (1950–1980). Look to the past. 2020, Special issue 4, pp.219-225

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-4-29>

АННОТАЦИЯ

XX аср ўрталаридан 1990-йилларгача бўлган вақт оралиғида Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш тизими ва аҳолига хизмат кўрсатиш соҳаси ўзига хос тараққиёт йўлини босиб ўтди. Бу даврда аҳоли соғлиғини сақлаш ва уни тиклаш, турли касалликларнинг олдини олиш масаласида муҳим тадбирлар амалга оширилди. Бироқ, қатор омиллар туфайли соҳада ривожланиш жуда катта муаммолар билан борди. Мақолада Ўзбекистоннинг йирик шаҳарлари мисолида соғлиқни сақлаш тизимидаги аҳвол ёритилган ва бу билан боғлиқ муаммолар таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, шаҳарлар, соғлиқни сақлаш, касалхона, врач, бемор, тиббий хизмат, Тошкент, Бухоро, Урганч, Фарғона, Хива.

Анора Зайниддиновна Тогаева,
кандидат исторических наук
Институт истории АН РУз
anora.togaeva@mail.ru

СИСТЕМА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В ГОРОДАХ УЗБЕКИСТАНА: ПОЛОЖЕНИЕ И ПРОБЛЕМЫ (1950-1980 гг.)

АННОТАЦИЯ

В течении середины XX века до 1990 годов система здравоохранения Узбекистана и сфера оказания услуг населению прошел своеобразный путь развития. За этот период во вопросам охраны и восстановления здоровья населения, профилактики заболеваний осуществлены важные мероприятия. Однако, вследствие ряда аспектов развитие сферы продвигалось с рядом больших проблем. В статье анализируются проблемы, связанные с состоянием системы здравоохранения на примере крупных городов Узбекистана.

Ключевые слова: Узбекистан, города, здравоохранение, больница, врач, пациент, медицинское обслуживание, Ташкент, Бухара, Ургенч, Фергана, Хива.

Anora Z. Togaeva,
PhD in History, Institute of History of the
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan
anora.togaeva@mail.ru

HEALTH SYSTEM IN THE CITIES OF UZBEKISTAN: STATUS AND ISSUES (1950–1980)

ABSTRACT

From the mid-twentieth century to the 1980s, the health care system and public utilities in Uzbekistan underwent unique development. During this period, important measures were taken to protect and restore public health and prevent various diseases. However, due to a number of factors, the development of the field has been very challenging. This article describes the situation in the health care system using the example of large cities in Uzbekistan and analyses the problems associated with this.

Index Terms: Uzbekistan, cities, healthcare, hospital, doctor, patient, medical service, Tashkent, Bukhara, Urgench, Fergana, Khiva.

1. Мавзунинг долзарблиги:

Ижтимоий инфратузилма кенг камровли тушунча бўлиб, унинг қай даражада ривожланганлиги мавжуд жамиятнинг тараққиётини белгилаб берувчи муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Ижтимоий инфратузилма деганда моддий ишлаб чиқаришнинг ривожланишига бевосита таъсир кўрсатадиган ва аҳоли турмуш шароитини яхшилашга хизмат қиладиган тармоқлар тизими тушунилади. Аниқроқ айтганда, ижтимоий инфратузилма соғлиқни сақлаш, маориф, маиший хизмат, уй-жой коммунал хўжалиги, савдо, умумий овқатланиш ва бошқа соҳаларни ўз ичига олади. Хусусан, шаҳарларнинг тараққиёт даражасини белгилашда ижтимоий инфратузилма ҳолати муҳим мезон ҳисобланади.

Ижтимоий инфратузилма объектлари орасида соғлиқни сақлаш тизими муҳим ўрин тутди. Совет даврида қатор омиллар туфайли Ўзбекистоннинг аҳоли сони 100 мингга етган ва ундан ошган йирик шаҳарлари аҳолисига тиббий хизмат кўрсатиш ишлари қатор муаммолар билан борди. Аввало шуни таъкидлаб ўтиш зарурки, 1950-йиллардан 1980-йиллар охиригача бўлган вақт оралиғи Ўзбекистон шаҳарларида аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш борасида жуда катта ўзгаришлар даври бўлди. Биринчидан, шаҳарларда соғлиқни сақлаш муассасалари, шунингдек, тиббий хизмат ходимлари сони ошиб борди. Ўз даврига хос техника ва технологияларнинг жорий этилиши натижасида тизимда маълум даражада сифат ўзгаришлари юз берди. Соғлиқни сақлаш соҳасига маблағ ажратиш ҳажми кўпайди. Аммо, шуниси ҳам борки, соҳада амалга оширилган ўзгаришларда инсон омили ва унинг манфаатлари эмас, балки давлат талаблари ва манфаатлари биринчи ўринга қўйилди. Бунда совет тузумининг капиталистик тузумдан “афзаллиги”ни кўрсатишга интилиш ҳам муҳим роль ўйнади. Айниқса, 1970-йилларга келиб совет жамияти иқтисодий-ижтимоий аҳволида рўй берган турғунлик, кейинчалик жамият инқироzi билан боғлиқ қатор ҳолатлар тиббий хизмат даражасининг пасайиб кетишига таъсир кўрсатган асосий омил бўлиб хизмат қилди. Совет даврида Ўзбекистон шаҳарларида кечган иқтисодий-ижтимоий жараёнларни ҳар қандай мафкуравий босимлардан холи тарзда ўрганиш мураккаб ва зиддиятли совет давридаги тарихий жараёнларни янада кенгроқ тадқиқ этиш имконини беради.

2. Тадқиқот усуллари ва мавзунинг ўрганилиш даражаси:

Тадқиқотни амалга оширишда бугунги кунда тарихий тадқиқотларни олиб боришда қўлланилаётган методлар – тарихийлик, тизимлаштириш, умумлаштириш, тизимли ва қиёсий таҳлил, контент (таркибий) таҳлил, статистик таҳлил усуллари қўлланилди.

Мавзунинг ўрганилиш даражаси ҳақида сўз борар экан, аввало шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, таҳлил этилаётган даврда Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш тизими ривож қатор муаммолар билан борди. Шундай бўлса-да, мавжуд адабиётларнинг аксариятида ушбу муаммолар акс этмади, аксинча, ҳукмрон тузум ва мафкура таъсири ҳамда тазйиқи остида

фақат соҳадаги ютуқлар кўрсатиб борилди. Жумладан, Ўзбекистоннинг катта шаҳарларига бағишланган фундаментал асарларда соғлиқни сақлаш тизими ривожини таъкидлашиб, соҳага оид статистик ўсиш ҳолатларига қайд этилди. Бироқ, манбалар, хусусан, Ўзбекистон Миллий архиви (Ўз МА), республика шаҳарлари архивлари ҳужжатлари ҳамда даврий матбуот материалларида шаҳар аҳолисига тиббий хизмат кўрсатиш билан боғлиқ кўплаб муаммолар учрайди. Мазкур мақолада мавзуга тегишли шаҳарлар тарихига оид адабиётлар ва бирламчи манбалар орасидаги фарқли жиҳатларни қиёсий таҳлил этишга ҳаракат қилинди.

3. Тадқиқот натижалари:

Манбалар ва адабиётлар ўрганилаётган даврда соғлиқни сақлаш тизимидаги аҳвол иккинчи жаҳон урушидан олдинги даврдан бутунлай фарқ қилганлигини кўрсатади. Маълумотларга кўра, 1920-йилларда шаҳарларда шифохоналар сони кам бўлиб, уларнинг аксарияти махсус тиббий масканларда эмас, кўп ҳолларда савдо муассасалари ўрнига жойлаштирилган. 1930-йилларнинг ўрталаридан бошлаб шаҳарлардаги тиббий муассасалар сони ошиб борган. Аммо, бу соҳада муаммолар кўп бўлиб, улар жумласига кадрлар, хусусан маҳаллий кадрлар масаласи ҳам кирган. [1]

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги Ўзбекистон шаҳарларида тиббий хизмат муассасалари, улардаги тиббий ходимлар сони ва тиббий хизмат турлари, шу билан бирга, соҳага ажратиладиган маблағлар ҳажми тобора ошиб борди. Бироқ, урушдан кейинги дастлабки йилларда соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантиришга кам маблағ сарфланган. Статистик манбаларга кўра, 1950-йилларга келибгина бу борада аҳвол анча яхшилана борган эди. Масалан, Бухоро шаҳрида 1947 йилда соҳага 1 млн. рубл маблағ сарфланган бўлса, 1950 йилга келиб аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш тизимига 7 млн. рубл миқдорда маблағ ажратилган. 1958 йилда эса 1950 йилдагига нисбатан деярли икки барабар кўп маблағ соғлиқни сақлаш ишлари учун сарф қилинган.

1946 йилда Бухорода 30 та тиббиёт масканлари ҳисобга олинган бўлса, 1965 йилга келиб уларнинг сони 50 тага етган. Шунингдек, тиббиёт ходимларининг сони ҳам ошиб борганлигини кўриш мумкин. Хусусан, 1947 йилда шаҳарда 95 та врач, 226 та ўрта тиббиёт ходимлари иш олиб борган бўлса, 1958 йилга келиб, 256 та врач ва 1000 та ўрта тиббиёт ходимлари аҳолига хизмат кўрсатган.[2, 367]

1966 йилга оид маълумотларга кўра, Бухорода 250 ўринли шаҳар касалхонаси, 200 ўринли болалар касалхонаси, 125 ўринли юқумли касалликлар шифохонаси, олти та поликлиника (улардан 3 таси болалар учун мўлжалланган), 12 та врачлик ва 25 та фельдшерлик пунктлари ишлаб турган. Шу йили шаҳарда 322 та врач ва 1059 та ўрта медицина ходимлари фаолият юритган. [3, 347]

Мазкур йиллардаги статистик маълумотларни қиёслаш Бухорода олий маълумотли шифокорлар ва тиббий ходимлар сони жуда секин кўпайганлигидан далолат беради. Шунингдек, вилоят марказлари ҳисобланган шаҳарлардаги касалхоналар бутун вилоят аҳолисига хизмат кўрсатганлиги назарда тутилса, соҳа мутахассислари сони аҳоли сонига нисбатан жуда суёт кўпайган.

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда Фарғона шаҳар соғлиқни сақлаш тизимида ҳам муҳим ўзгаришлар даври бўлган. 1950 йилда соғлиқни сақлаш тизимига ажратилган маблағ миқдори 1940 йилга нисбатан қарийб 2,5 барабарга ошган.[4, 93] 1949 йилда Фарғонада ҳаммаси бўлиб 22 та даволаш муассасалари мавжуд бўлса, 1957 йилга келиб уларнинг сони 49 тага етган. Врачлар сони 1950 йилда 140 та, 1956 йилда эса 225 тани ташкил этган.

Аммо, кўплаб манбалар соғлиқни сақлаш тизимидаги ишлар қатор муммолар билан кечганлигидан далолат беради. Жумладан, ўрганилаётган даврда кўпгина шаҳарлардаги тиббий хизмат муассасаларининг моддий-техник базаси суёт ривожланган эди. Уларнинг ноқулай биноларда жойлашганлиги ҳақидаги маълумотлар кўпгина манбаларда қайд этилади. Масалан, 1953 йилда Бекобод шаҳрига оид маълумотда шаҳар поликлиникаси биноси охириги йилларда ўта носоз ҳолатда эканлиги билдирилади. Девоқлар йиқилиш

арафасида бўлиб, ёмғир натижасида бинонинг шифти кўчиб тушган. Шикоятлардан натижа чиқмагач, аҳолининг “Правда Востока” газетасига мурожаат қилишга мажбур бўлган. Газета орқали фактлар текширилиб, улар тасдиқланган. [5]

ЎзССР МСнинг 1961 йил 2 июндаги “Хоразм вилояти аҳолисига маданий-маиший хизмат кўрсатишнинг ҳолати ва уни яхшилаш чоралари ҳақида” ги қарорида вилоятдаги ижтимоий хизмат кўрсатиш соҳасининг камчиликлари қаттиқ танқид остига олинган. Жумладан, унда тиббий хизмат ҳолати ҳақида ҳам айрим танқидий маълумотлар қайд этилган. Манбада кўрсатилишича, 1960 йилда Хоразм вилояти тиббий муассасаларида беморлар учун 955 та янги ўрин жорий қилинган. Бироқ, вилоятда врачлар сони кам бўлган, 593 та врач ўрнига 265 та врач иш олиб борган. Шовот, Ҳазорасп, Қўшқўпир, Янгиариқ, Гурланда окулист, Шовот, Қўшқўпир, Янгиариқда рентгенолог сингари мутахассислар умуман фаолият кўрсатмаган. Вилоят бўйича акушер-гинекологлар сони кам бўлиб, вилоят бўйича бирорта ҳам физиотерапевт йўқ эди. [6]

1971 йилда Урганч шаҳрида жами 1700 ўринли 11 та касалхона ишлаб турган. [7, 280] Статистик маълумотлар 1980-йилларга келиб Хоразмда аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш даражаси анча ошганини кўрсатади. Жумладан, жами тиббий муассасалар сони кўпайиб, 1980 йилда 150 та, 1886 йилда 210 та, 1990 йилда 230 тани ташкил этган. Шу билан бирга, врачлар ва ўрта тиббий ходимлар сони ҳам ошиб борган. [8, 81] Аммо, тиббий хизмат кўрсатиш соҳаси аҳоли сонининг ошиб боришидан анча орқада қолган. 1989 йилга оид маълумотларда кўрсатилишича, шаҳар тиббий муассасаларида тор мутахассислар сони етарли эмас эди. [9] Шунингдек, тиббий хизмат кўрсатишнинг етарли даражада эмаслиги туфайли вилоятда ва унинг марказида болалар ўлими бўйича юқори кўрсаткичлар қайд этилган. [10]

Кўриб ўтилатган даврда ишчи-хизматчилар ва мутахассислар қўнимсизлигига барҳам бериш учун корхона ва муассасалар зиммасига уларни турар жой билан таъминлаш юклатилган бўлиб, бу тиббий ходимлар учун ҳам жуда қулай имконият эди. Аммо, вилоятда врачларнинг уй-жой билан таъминланиши талабга жавоб бермаган. Хоразм бўйича жами 43 та врач, жумладан, Урганч шаҳрида 17 та, Хивада 10 та врач турар жой билан таъминланмаган.[11] Уй-жой ва керакли шарт-шароитлар билан таъмин этилмаган мутахассислар яхшироқ шароит излаб бошқа ёққа кетишга мажбур бўлганлар. Бу ҳам ўз даврида ижтимоий муассасаларнинг зарур малакали ходимлар билан таъминланмаслигига олиб келган сабаблардан бири эди.

Тошкент шаҳри соғлиқни сақлаш тизими ҳолати ҳақида сўз борар экан, тиббий муассасалар сонининг ҳам тобора кўпайиб борганлигини кўриш мумкин. Республика пойтахтида 1940 йилда 35 та, 1965 йилда 75 та, 1975 йилга келиб 82 та тиббиёт муассасалари рўйхатга олинган.[12, 413] 1991 йилда Тошкент шаҳридаги касалхона муассасаларининг сони 91 нафарни ташкил этган. [13, 149]

Кўриб ўтилган маълумотлардан маълум бўлишича, Тошкент шаҳрида 1965-1975 йиллар оралиғида 7 та янги тиббий муассаса очилган. Ваҳоланки, шу йиллар оралиғида шаҳар аҳолиси 516 минг нафарга кўпайган эди. Бу ҳолат аҳоли сонининг ўсиши юқори бўлган республика пойтахтида тиббий муассасалар сони ва уларда ўринлар камлигидан далолат беради.

Тошкент шаҳрида врачлар сони 1950 йилда 2 928 та, 1965 йилда 7 452 та, 1975 йилда 12 347 та, 1991 йилда 17,9 минг кишини ташкил этган. [14] Шу ўринда таққослаш мақсадида қайд этиш мумкинки, 1908 йилга оид маълумотда келтирилишича, 189 748 та аҳолига эга бўлган Тошкент шаҳрида бор-йўғи 100 та тиббий ходим фаолият олиб борган, холос. [15, 49]

Оналар ва болалар саломатлиги масалаларининг кескин тус олганлиги, туғилиш даражасининг юқорилиги, оналар ва болалар ўлимининг кўпайиши каби ҳолатлар бу борадаги муаммоларни ҳал этиш заруриятини келтириб чиқарган. Шу мақсадда 1974 йилда октябрда Тошкентда Акушерлик ва гинекология илмий-тадқиқот институти очилган. [16]

Аҳолиси тез кўпайиб борган саноат шаҳарларида ҳам тиббий масканлар сони ошиб борган. Республиканинг саноат шаҳарларидан бири ҳисобланган Чирчиқ шаҳрида 1950 йилда 72 та тиббий даволаш муассасалари ишлаб турган. Бу даврга келиб касалхоналардаги ўринлар сони 1946 йилга нисбатан қарийб 50 %га ошган.[17]

Аммо, 1955 йилга оид ҳужжатларда кўрсатилишича, шаҳар тиббий муассасаларида камчилик ва муаммолар кўп бўлиб, булар аҳоли, хусусан, болалар саломатлиги учун етарли даражада ғамхўрлик қилинишига тўсқинлик қилган. Шаҳар бўйича фақат битта паталогоанатом иш олиб борган, манбада у ҳам етарлича малакага эга бўлмаганлиги таъкидланган. Рентгенологлар ўриндошлик асосида иш олиб борганлиги аҳолини мазкур мутахассис хизматидан ўз вақтида фойдалана олмаслигига олиб келган. Лабораторияларда врачлар етишмаган. Шаҳарда медицина кутубхонаси йўқлиги сабабли мутахассислар пойтахт – Тошкентга қатнашга мажбур бўлганлар. Тиббий муассасаларда, айниқса болалар касалхоналари ва юқумли касалликлар касалхоналарида озик-овқат маҳсулотлари (гўшт, тухум, ўсимлик мойи, сут маҳсулотлари, сабзавотлар) етишмаган. Керакли жиҳозлар кам бўлиб, энг зарур тиббий воситалар (антибиотиклар, глюкоза, қон тўхтатиш воситалари) тақчил бўлган. Врачлар сони кам бўлиб, улар учун ҳаётий зарур шароитлар яратилмаганлиги натижасида кадрлар қўнимсизлиги юқори даражада бўлган. 1976 йилга келиб Чирчиқ шаҳрида 345 та врач ва 1201 та ўрта тиббий хизматчи ишлаган. 1975 йил охирида Чирчиқ шаҳрида соғлиқни сақлаш мақсадида қарийб 4,5 млн рубл маблағ ажратилган бўлса-да, бу тиббий хизматнинг яхши йўлга қўйилиши учун етарли бўлмаган. [18]

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш мақсадида барпо этилган Гулистон (дастлаб номи Мирзачўл бўлган) шаҳрида 1952-1955 йиллар орасида соғлиқни сақлаш тизимига сарфланадиган харажатлар икки бараварга оширилган, тиббий муассасаларда ўринлар кўпайтирилган, болалар маслаҳатхонаси, тубдиспансер, юқумли касалликлар шифохонаси сингари тиббий масканлар очилган. [19, 45]

Республика шаҳарларидаги йирик саноат корхоналари ҳузурида уларга тегишли касалхона ва амбулаториялар аҳолига тиббий хизмат кўрсатган.

Шаҳарларда аптекалар сони ҳам ошиб борган. 1967 йилда Самарқанд шаҳрида 9 та аптека аҳолига хизмат кўрсатган. [20, 422] Тошкент шаҳрида 1970 йилда 77 та аптека бўлса, ўн йилдан сўнг уларнинг сони 119 тага етган. 1980 йилда Тошкентда 4 та санитария-гигиена магазини ва 4 та оптика магазинлари ишлаб турган эди. [21, 221] Аммо, дори-дармон, жумладан эмлаш воситалари ва бошқа тиббий воситалар, шунингдек касалхоналар учун асбоб-ускуна ва жиҳозлар мунтазам равишда етишмас, 1980-йилларда бу борада аҳвол янада оғирлашган эди. Бу ҳолат нафақат соғлиқни сақлаш тизими ишидаги камчиликлар, балки собиқ совет давлатидаги иқтисодий инқироз натижаси бўлиб, зарур тиббий воситаларнинг етишмаслиги республикадаги санитар-эпидемиология ҳолати ёмонлашувига олиб келган сабаблардан бири эди. [22]

Бутун совет даврида республика шаҳарларида тиббий хизмат кўрсатиш замон талабларидан анча орқада қолганлиги, тиббий муассасалардаги ўринлар сони аҳоли ўсиш суръатларидан пастлиги кўплаб манбаларда қайд этилади. Умуман, аҳолига тиббий хизмат кўрсатишнинг сифат даражаси пастлиги, тор мутахассислар сонининг камлиги, тиббий техника ва асбоб-ускуналарнинг замон талабларидан орқада қолганлиги каби ҳолатлар натижасида мустақиллик арафасида Ўзбекистонда болалар ўлими бўйича энг юқори кўрсаткичлар қайд этилиб, ҳар 1000 болага 42 нафарни ташкил этган. Минтақанинг бошқа республикаларида аҳвол бундан ҳам оғир бўлиб, Тожикистонда болалар ўлими ҳар 1000 боладан 49 тага, Туркманистонда 50 тага тўғри келган. [23] Бу пайтда СССР бўйича бу борада ўртача кўрсаткич 25 нафарни ташкил қилган эди. Шунингдек, тиббий хизмат даражасининг пастлиги республика аҳолисининг касалланиш даражаси юқори бўлишига олиб келган сабаблардан бири эди.

Бу даврда тиббий хизмат кўрсатиш соҳасидаги камчиликлардан яна бири – тиббиёт ходимлари сонининг етишмаслиги бўлиб, бу жиҳатдан ҳам Ўзбекистон мамлакат

кўрсаткичларидан анча орқада қолган. 1978 йилда Ўзбекистонда ҳар 10 минг шаҳар аҳолисига 38 та врач хизмат кўрсатган. Бу пайтда Иттифоқ миқёсида худди шунча шаҳар аҳолисига 44 та врач тўғри келган эди. [24]

Хорижлик тадқиқотчиларнинг ишларида ҳам 1970-йиллардан бошлаб Совет Иттифоқида соғлиқни сақлаш соҳасидаги аҳволнинг ёмонлашуви қайд этилади ва бунга маълум даражада давлат бюджетидан ажратиладиган маблағларнинг камайиши сабаб бўлганлиги таъкидланади. Жумладан, француз тадқиқотчисининг берган маълумотларига кўра, давлат бюджетидан соҳага 1970 йилда 6,1%, 1980 йилда 5% , 1988 йилда эса 4,3% маблағ ажратилган, яъни ажратилаётган маблағлар ҳажми йилдан-йилга камайиб борган. [22]

4. Хулоса:

Кўриб ўтилганидек, XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб шаҳарларда аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш борасидаги аҳвол анча яхшиланиб, тиббий муассаса ва ходимлар сони тобора ошиб борди. Олий маълумотли тиббий ходимлар, малакали мутахассислар кўпайди, тиббий хизмат даражаси анча юксалди.

Шу билан бирга, тиббий хизмат кўрсатиш соҳасида қатор муаммолар мавжуд эди. Жумладан, 1970-йиллардан сўнг соҳани молиялаштириш ишлари нисбатан камайди. Хизмат сифатининг пастлиги, тиббий асбоблар тақчиллиги, тор мутахассислар сони камлиги, тиббиётда замонавий техника ва технологияларни қўллаш даражаси оқсаганлиги, тиббий муассасалар сонининг етишмаслиги, улардаги санитария аҳволининг оғирлиги аҳолининг тиббий хизматга бўлган талабларини тўла қондира олмаган. Бунинг натижасида Ўзбекистон ССР аҳолининг саломатлиги ва тиббий хизмат натижалари бўйича собиқ совет давлати республикалари орасида охириги ўринларни эгаллаган эди.

Иқтибослар / Сноски / References:

1. Маълумот олиш учун қаранг: Шодмонова С. Ўзбекистон шаҳарларида трансформация жараёнлари (1917-1941 йиллар). – Тошкент, «Adabiyot uchqunlari», 2015. – 234-244 бетлар. [For more information, see Shodmonova S. Transformation processes in the cities of Uzbekistan (1917-1941). - Tashkent, "Sparks of Literature", 2015. - Pages 234-244].
2. Авалов М. Авалов М. Развитие городского хозяйства Бухары и рост материального благосостояния трудящихся (1946-1958 гг.) // Материалы по истории Узбекистана. – Т.: «Фан», 1973. – 367-бет. [Avalov M. Avalov M. Development of the city economy of Bukhara and the true material well-being of the working people (1946-1958) // Materials on the history of Uzbekistan. - T.: "Fan", 1973. - 367-bet].
3. История Бухары с древнейших времен до наших дней. – Т.: «Фан», 1976. – 347-бет. [History of Bukhara from ancient times to the present day. – T.: «Fan», 1976. – 347 bet].
4. Рахимов М. История Ферганы. – Т.: «Фан», 1984. – 93-бет. [Raximov M. History of Fergana. – T.: «Fan», 1984. - 93-bet].
5. Ўз МА. Р-2182 жамғарма, 1-рўйхат, 1818-йиғма жилд, 89-варақ. [UZ MA. R-2182 Collection, List 1, Collection 1818, Page 89].
6. Ўз МА. Р-837 жамғарма, 39-рўйхат, 626-йиғма жилд, 267-варақ. [UZ MA. R-837 collection, list 39, collection volume 626, page 267].
7. История Хорезма с древнейших времён до наших дней. Под. ред. акад. АН УзССР И. М.Муминова. – Т.: «Фан», 1976. – 280-бет. [History of Khorezm from ancient times to the present day. Under. ed. acad. Academy of Sciences of the Uzbek SSR I.M. Muminova. – T.: "Fan", 1976. - 280-bet].
8. Джуманиязов Р. Хорезм (Краткий очерк политической и социально-экономической истории. 1920-1990). – Ургенч, «Фан», 1991. – 81-бет. [Jumaniyazov R. Khorezm (Brief outline of political and socio-economic history. 1920-1990). – Urgench, "Fan", 1991. - 81-bet].
9. Хоразм вилоят Давлат архиви. 54-жамғарма, 1-рўйхат, 780-йиғма жилд, 127-варақ. [Khorezm Regional State Archive. Fund 54, List 1, Collection 780, Page 127].

10. Хоразм вилоят Давлат архиви. 54-жамғарма, 1-рўйхат, 778-йиғма жилд, 99-варақ. [Khorezm Regional State Archive. Fund 54, List 1, Collection 778, Page 99].
11. Ўз МА. Р-837 жамғарма, 39-рўйхат, 626-йиғма жилд, 268-варақ. [UZ MA. R-837 collection, list 39, collection volume 626, page 268].
12. Народное хозяйство Узбекской ССР в 1975 г. Статистический ежегодник. – Т.: Узбекистан, 1976. – 413-бет. [National Economy of the Uzbek SSR in 1975. Statistical Yearbook. – Т.: Uzbekistan, 1976. – 413-bet].
13. Ўзбекистон Республикаси халқ ҳўжалиги. 1994. Йиллик статистик тўплам. – Т., 1995. – 149-бет. [National economy of the Republic of Uzbekistan. 1994. Annual Statistical Collection. – Т., 1995. - 149 pages].
14. Маълумотлар “Народное хозяйство Уз ССР” статистик тўпламининг 1966 ва 1976 йиллардаги наشري ҳамда “Ўзбекистон Республикаси халқ ҳўжалиги” тўпламининг 1995 йилдаги наширдан олинди. [The data was obtained from the 1966 and 1976 editions of the statistical collection "Narodnoe khozyaystvo Uz SSR" and the 1995 edition of the collection "National Economy of the Republic of Uzbekistan"].
15. Зияева Д. Ўзбекистон шаҳарлари XIX асрнинг иккинчи ярми – XX аср бошларида. – Т., 2013. – 49-бет. [Ziyaeva D. Cities of Uzbekistan in the second half of the XIX century - the beginning of the XX century. - Т., 2013. - p.49].
16. Ўз МА. Р-837 жамғарма, 41-рўйхат, 5025-йиғма жилд, 3-варақ. [Uz MA. R-837 Fund, List 41, Volume 5025, 3rd page].
17. История новых городов Узбекистана. Ташкентская область. – Т.: “Фан”, 1976. – 75-бет. [History of new cities of Uzbekistan. Tashkent region. – Т.: "Fan", 1976. – 75 bet].
18. Чирчиқ шаҳар давлат архиви. 2-жамғарма, 1-рўйхат, 394-йиғма жилд, 14-варақ. [Chirchik city state archive. Collection 2, List 1, Volume 394, Page 14].
19. Зухритдинов Ш. А. Возникновение новых городов и их роль в строительстве социализма в Узбекистане. – Т.: «Фан», 1982. – 45-бет. [Zukhriddinov Sh. A. The emergence of new cities and their role in the construction of socialism in Uzbekistan. – Т.: "Fan", 1982. - 45-bet].
20. Самарканд тарихи. Масъул муҳаррир: И.М.Мўминов. Икки томлик. II том. – Т.: “Фан”, 1970. – 422-бет. [History of Samarkand. Responsible editor: I.M.Muminov. Two roofs. Volume II. – Т.: “Fan”, 1970. – 422 pages].
21. Ташкент в период развитого социализма. – Т.: “Фан”, 1983. – 221-бет. [Tashkent in the period of development of socialism. – Т.: “Fan”, 1983. – 221 bet].
22. Hohmann, Sophie. Santé publique en Ouzbékistan contemporain: continuités soviétiques et limites des processus engagés // Cahiers d'Asie Centrale. 13/14|2004: Gestion de l'indépendance et legs soviétique en Asie Centrale. P. 121-161.
23. Правда Востока. 1989 йил, 29 сентябрь. [Truth of the East. 1989, September 29].
24. Ўз МА. Р-837 жамғарма, 41-рўйхат, 5025-йиғма жилд, 86-варақ. . [Uz MA. R-837 Fund, List 41, Volume 5025, Page 86].

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№SI-4 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000